

SCIENCE

PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Jild 3, Son 11

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Kucharov Jamshid Qulnazarovich*
ROSSIYANING PAXTA YETISHTIRISH BORASIDAGI SINOV-TAJRIBALARI XUSUSIDA AYRIM
MULOHAZALAR (TURKISTON TO'PLAMI MATERIALLARI ASOSIDA) 11-14
- Taʼbaev Amirbek Ashirbaevich*
Б.Х.КАРМИШЕВА АСАРЛАРИДА “ИЛК ҚАБИЛАЛАР”ГА ОИД ЭТНОНИМЛАР
МАСАЛАСИ 15-23
- Ҳамаев Нодирбек Мўминович*
ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ
МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924) 24-32
- Tilavova Shahnoza Salohitdinovna*
XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUHORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING
FAOLIYATI 33-36
- Қозоқов Тоҳиржон Қодиралиевич*
НАМАНГАНДА ҚОЗИЛАР ВА СУДЛАР ТАРИХИ 37-42
- Артикбаев Ойбек Салимахамаатович*
ЎЗБЕК-ҚОЗОҚ ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ УРФ-ОДАТ ВА
МАРОСИМЛАРДА НАМОЁН БЎЛИШИ (XX АСР ТОШКЕНТ ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 43-56
- Atavullayeva Shaxlo Musoyevna*
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI ... 57-62

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Қўчқаров Файзулло Абдужабборович*
ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – АГРАР СОҲАНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
МУҲИМ ОМИЛИ 63-70
- Shao Junling*
ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN'S REGIONAL ECONOMY .. 71-76
- Ashirov Nurmurod Qulmatovich*
RAQAMLI TECHNOLOGIYALARDAN KENG KO'LAMDA FOYDALANISHDA BANK TIZIMINI
IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO'LLARI 77-82
- Togayev Salim Sobirovich*
BANK XIZMATLARIGA BO'LGAN ISHONCHNI OSHIRISH YOHUD MIJOSNI JALB QILISHNING
SAMARALI YO'LLARI 83-89
- Саттаров Ғанижон Озодович*
МИНТАҚА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН
ФОЙДАЛАНИШ ОМИЛЛАРИ 90-96

<i>Yakubova Samira</i> LEVERAGING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: STRATEGIES FOR OPTIMAL INVESTMENT FINANCING	97-102
<i>Abdualiyev Hamidulla Toxirjonovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASINING INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH TIZIMIDAGI LOYIHALARNI BOSHQARISH OFISI	103-109
<i>Egamberdiyeva Salima Rayimovna</i> XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	110-118
<i>Xolmamatov Diyor Haqberdievich</i> SANOAT KORXONALARINING BOZORDAGI MAVQEINI BAHOLASHDA SPACE TAHLIL USULIDAN FOYDALANISH	119-127
<i>Gafurova Dilshoda</i> INNOVATIVE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: ASSESSING STRATEGIES AND IMPACTS	128-132
<i>Xomidov Abdugaffor Axmadjonovich</i> TA'LIM SOHASIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH	133-139
<i>Raxmonov Mirvoxid Rajabovich</i> NAVOIY VILOYATI ASOSIY KAPITALIGA INVESTITSIYALAR TUZILISHI VA DINAMIKASI TAHLILI	140-149
<i>Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li</i> DON VA DONNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA SNW TAHLIL USULINING O'RNI VA UNI QO'LLASH XUSUSIYATLARI	150-159
<i>Aziza Umarova</i> AKSIYALARNI BIRLAMCHI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) AMALIYOTI ORQALI MOLIYAVIY RESURSLARNI SHAKLLANTIRISHNING HORIJ TAJRIBASI	160-167
<i>Абдуллаев Бунёд Ўткирович</i> СУРХОҢДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ	168-178
<i>Matjonov Bekjon Ravshonbekovich</i> SOME CHARACTERISTICS OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN	179-185
<i>Алиматова Наргис Абдухалиловна</i> КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ-РАҚОБАТБАРДОШЛИК ОМИЛИ.....	186-197

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Kobulniyazova Gulchexra Toshpulatovna</i> F. NITSSHE “HAYOT FALSAFASI” KONSEPSIYASI IJTIMOY RIVOJLANISHNING IRRATSIONAL ASOSI	198-204
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON MOHIYATI, UNING BIOLOGIK VA IJTIMOY TABIATI	205-211
<i>Турсунов Лочин Эркинович, Хакимова Дилноза Юсуфхоновна</i> РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ У ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ	212-218
<i>Urinboyev Dilmurod Tura o'g'li</i> HUQUQIY FAOLLIK VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI.....	219-225
<i>Яздонов Зикирилло Шукуруллоевич</i> АЛ-ҲАКИМ АТ-ТЕРМИЗИЙНИНГ СЎФИЁНА ҚАРАШЛАРИ ВА МАЛОМАТИЙЛИККА МУНОСАБАТИ	226-231
<i>Nabiyev Maxsud Abdumannonovich</i> IQTISODIY MADANIYATNING MAZMUNIVAMOHIYATI	232-238
<i>Haydaraliyev Shuhratjon</i> MARKAZIY OSIYODA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI	239-243
<i>Хамраев Сардорбек Шарафутдинович</i> ЭКОТУРИЗМ ЖАРАЁНЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ ЭВОЛЮЦИЯСИ..	244-250
<i>Xashimov Sheraxon Jo'raxonovich</i> O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI YUKSALTIRISHDA MILLIY TURIZMDAGI EKOLOGIK TURIZMNING TUTGAN O'RNI	251-260
<i>Хатамова Рашида Закиржановна</i> ПАТРИОТИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	261-266
<i>Патиев Холдор Икромович</i> ЖАДИДЧИЛИК ҚАРАШЛАРИ НЕГИЗИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЙЎНАЛИШЛАРНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА ЖАМИЯТДА РИВОЖЛАНИШИ	267-275
<i>Ismoilova Hayitxon Maxammadjonovna</i> FARG'ONA VODIYSIDA OILA URF-ODATLARI VA QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOY JARAYONLARIDA NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI	276-280
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> GLOBALLASHUV VA OILA AXLOQIY MADANIYATINING O'ZARO ALOQADORLIGI	281-287
<i>Raxmankulov Farhod Raximkulovich</i> MULKDORLAR QATLAMIDA IJTIMOY MAS'ULIYAT TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	288-292
<i>Shirinov Anvar Qanoatovich</i> MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI	293-299

Xandamova Marifat Akramovna
 “OSOR AL-BOQIYA” – ABU RAYHON BERUNIY ILMIY IJODINING DURDONASI.....300-304

Teshaboev Muhiddin Marifovich
 IJTIMOY DAVLATDA IJTIMOY ADOLATNI TA’MINLASH VA IJTIMOY INSTITUTLARINING
 MAQSADI305-311

Karimov Rahmat Rahmonovich, Bekbayev Rauf Rustamovich
 MADANIY ANTROPOLOGIYA FANINING PREDMETI VA IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR
 TIZIMIDAGI O’RNI312-320

Talapov Baxriddin Alijanovich
 DEMOKRATIYA VA SHARQONA BOSHQARISHNING ETNODIFFERENSIAL
 XUSUSIYATLARI321-326

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Ayuzmuratova Nurjamal Dastembayeva
 КАРАКАЛПАКСКИЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА.....327-332

Olga Filippova
 ADDING REDUNDANCY FUNCTIONS TO CLUSTERED IMPLEMENTATION333-345

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi
 INGLIZ TILIDAGI RIELTORLIK FAOLIYATIGA OID TERMINLARNING O’ZBEK TILI O’ZLASHISH
 MASALALARI346-351

Narzieva Gulnoza Akbarovna
 LEKSIK BIRLIKLARDA MILLIY – MADANIY KOD IFODASI352-357

Qodirova Mukaddas Tog’ayevna, Ibragimova So’g’diyona Ikrom qizi
 INGLIZ-O’ZBEK TILLARIDA VERBAL VA NOVERBAL MULOQOT TABULARINING
 QO’LLANILISHI358-362

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Tўраев Сардор Абдихаким ўғли
 ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
 ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ УМУМИЙ ЧОРАЛАРИ363-371

Атаев Шокир Куранбаевич
 ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
 АСОСЛАРИНИ ЯНАДА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ372-377

Юсупов Илхомжон Ибодиллаевич
 ҲУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ПРИНЦИПИНING АЙРИМ НАЗАРИЙ - ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ
 ХУСУСИДА378-385

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Adizova Nigora Baxtiyorovna
 MUAMMOLI TA’LIM ASOSIDA BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING DIVERGENT
 TAFAKKURINI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISH386-390

<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARI TALABALARINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ISPAN TILINI O'QITISHDA VIRTUAL REALLIKDAN FOYDALANISH	391-400
<i>Uralova Muxabbat Sanjar qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING IJODIY-METODIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	401-406
<i>Kenjabaev Jahongir Abdisalimovich</i> METHODOLOGY FOR TEACHING ENGLISH BASED ON INTERNET RESOURCES	407-411
<i>Abdusamatov Alisher Sobirovich</i> TA'LIMNI LOYIHALASHTIRISH JARAYONIGA SEMIOTIK YONDASHUV	412-417
<i>Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna, Sobirova Nargiza Numonjonovna</i> TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O'RNI	418-422
<i>Babayeva Maxfuza Abduvaitovna</i> TA'LIMDA FANLARARO BOG'LANISHNING AHAMIYATI	423-429
<i>Nazarova Zarrina Allaberdiyevna</i> MAKTAB O'QITUVCHILARINING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	430-435
<i>Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna</i> O'QITUVCHILARINING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SHART- SHAROITLARI	436-442
<i>Умаров Азиз Авазович</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	443-447
<i>Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI(STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI MISOLIDA).....	448-453
<i>Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna</i> DIVERSIFIKATSIYA TAMOYILI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIGINI YUZAGA CHIQRISH METODIKASI	454-461
<i>Komilov Nodirbek Bokijonovich</i> THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF MEDICINE IN INCREASING THE EXCLUSIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	462-466
<i>Sapieva Nargiza Mamayusufovna</i> IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH	467-478
<i>Norqobilova Rayxona Davlatovna</i> XORIJIY FANLARDAN BOLALARNING MAKTABGA TAYYORGARLIGINING DIAGNOSTIKASI	479-484

<i>Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich</i> SINFDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLAR UCHUN RAQAMLI VOSITALAR VA PLATFORMALARNI HAMDA O‘QITISH USULLARINI TANLASH	485-492
<i>Irgasheva Umida Raimjanovna</i> TALABALAR KASBIY NUTQ KOMPETENTSIYASINI STEAM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	493-498
<i>Turayeva Lolaxon Yuldashevna</i> ERKIN MEXANIK TEBRANISHLARNI MAPLE DASTURIY VOSITASI YORDAMIDA O‘RGANISH VA NAMOYISH ETISH	499-505
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna</i> TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	506-510
<i>Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna</i> OLIY O‘QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O‘QITUVCHINI TAYYORLASHNING DEONTOLOGIK KOMPONENTI	511-518
<i>Xasanova Gulnoza Raxatjanovna</i> KREDIT-MODULLI TA‘LIM TIZIMI JARAYONIDA OLIY TA‘LIM MUASSASALARI TALABALARINING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI	519-525

13.00.00- Педагогика фанлари

Sapieva Nargiza Mamayusufovna,
Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi tizimidagi
Denov tuman 2–ixtisoslashtirilgan makatab internati direktori

IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH

Annotatsiya. Maqola iqtidorli o'quvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash uchun sharoit yaratishning dolzarb muammolaridan biriga bag'ishlangan. "Iqtidorlilik", "kreativlik", "iqtidorli o'quvchilar", "kreativ fikrlovchi o'quvchilar", "ijtimoiy-pedagogik yordam" tushunchalarining mohiyati ochib berilgan. Shuningdek, maqolada o'quvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashning maqsadlari, asosiy shartlari, vazifalari, amalga oshirish bosqichlari, mazmuni ko'rib chiqiladi. O'quvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni samarali ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash bo'yicha belgilagan shart-sharoitlarni amalga oshirish maqsadida ularda kreativni rivojlantirish uchun "ixtisoslashgan" faoliyatni tashkil etishning asosiy shakllari va usullari tanlab olindi.

Kalit so'z va iboralar: iqtidor, qobiliyat, iqtidorli o'quvchilar, ўқувчилар, kreativlik, kreativ qobiliyat, kreativ salohiyat, ijtimoiy-pedagogik yordam, pedagogik sharoitlar.

Sapieva Nargiza Mamayusufovna,
Director of Denov district 2-specialized boarding school
in the system of the Agency of Specialized Educational Institutions

SOCIO-PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING COMPETENCE OF GIFTED STUDENTS

Abstract. The article is devoted to one of the current problems of creating conditions for socio-pedagogical support for the development of creative thinking competence of gifted students. The essence of the concepts of "talent", "creativity", "talented children", "creatively thinking children", "social and pedagogical support" is revealed. Also, the article considers the goals, basic conditions, tasks, stages of implementation, content of supporting the development of students' creative thinking competence. In order to implement the conditions set for effective socio-pedagogical support for the development of students' creative thinking competence, the main forms and methods of organizing "specialized" activities for their creative development were selected.

Key words and phrases: talent, ability, gifted children, teenagers, creativity, creative ability, creative potential, socio-pedagogical support, pedagogical conditions.

Сапиева Наргиза Мамаюсуфовна,
Директор Деновской 2-й специализированной
школы-интерната системы Агентства специализированных
образовательных учреждений

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ МЫСЛИТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОДАРЕННЫХ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. Статья посвящена одной из актуальных проблем создания условий социально-педагогической поддержки развития творческой мыслительной компетентности одаренных учащихся. Раскрывается сущность понятий «талант», «креативность», «талантливые дети», «креативно мыслящие дети», «социально-педагогическая поддержка». Также в статье рассмотрены цели, основные условия, задачи, этапы реализации, содержание поддержки развития творческой мыслительной компетентности студентов. В целях реализации условий эффективного социально-педагогического сопровождения развития творческой мыслительной компетентности студентов были выбраны основные формы и методы организации «специализированной» деятельности по их творческому развитию.

Ключевые слова: талант, способности, одаренные дети, подростки, креативность, творческие способности, творческий потенциал, социально-педагогическая поддержка, педагогические условия.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I11Y2023N65>

Kirish. Bugungi globallashuv va jamiyatni axborotlashtirish sharoitida yangi g'oyalar, bilimlar, texnologiyalarning paydo bo'lishi shaxsdan yangi ijtimoiy muhitga moslashish, yangi narsalarni idrok etish, ma'lumot olish, hayot davomida o'rganish, ijodiy o'zini o'zi anglash, davlat fuqarosi sifatida ijtimoiy va kasbiy o'sishni rivojlantirish qobiliyatini talab qiladi. Yangi O'zbekiston maktabi insonning shaxs sifatida individualligini har tomonlama rivojlantirishni va uning qobiliyatlari va iste'dodlarini aniqlash asosida jamiyatning eng yuqori qadriyatini ta'minlashi kerak.

So'nggi tadqiqotlarni tahlil qilish. O'quvchilarning iqtidorliligi murakkab hodisa bo'lib, u bilan ishlash o'qituvchilar faoliyatining eng muammoli sohalaridan biri bo'lib qolmoqda. Haqiqat shundaki, zamonaviy ta'lim sohasida iqtidorli o'quvchilar tez o'zgaruvchan dunyoning ta'lim, o'qitish, moslashish, ijtimoiylashuv jarayonida eng e'tiborli bo'g'indir.

Amerikalik psixolog J.Renzulli "Iqtidorlilik qobiliyatlarni tavsiflovchi va faoliyatning turli sohalarida namoyon bo'ladigan xulq-atvordir", – deb isbotlaydi[1, 65–b].

F.Monks va I.Ipenburglar ta'kidlaganidek, iqtidorning asosi, moyillik – qobiliyatlarni rivojlantirishning irsiy shartidir[2].

Iqtidorli o'quvchilar – bu erta yoshda muayyan turdagi faoliyatni amalga oshirish qobiliyatiga ega bo'lgan o'quvchilar. Ular o'qish va ma'lum bir ta'lim sohasida muvaffaqiyatga erishishda tengdoshlaridan sezilarli darajada oldinda. O'quvchining iqtidorliligining muhim belgisi o'quvchining yoshiga nisbatan aql–idrokning oldindan belgilab qo'yilgan rivojlanishidir. Iqtidorli o'quvchi yuqori aqliy faollik, ijodkorlik, nostandart fikrlash, muammolarga nostandart qarashlar, faoliyatning muayyan turiga qiziqish, aqliy faoliyatga moyillik, ijodkorlikka intilish bilan ajralib turadi.

K.Rodjers fikricha, intellektual iqtidorning tuzilishi quyidagilardan iborat: aqliy xususiyatlar majmuasi (intellektual qobiliyatlar, intellektual nazorat, intellektual mezonlar) va individual psixologik tajriba[3, 64–65–bet].

O.Matyushkinning fikricha, kreativ iqtidor quyidagi mezonlar bilan belgilanadi:

kognitiv motivatsiyaning etakchi roli;

yangi narsalarni topishda, muammolarni qo'yish va hal qilishda namoyon bo'ladigan ijodiy tadqiqot faoliyati;

original echimlarga erishish imkoniyati;

prognoz qilish imkoniyati;

yuksak axloqiy, axloqiy va intellektual baholashni ta'minlaydigan ideal standartlarni yaratish qobiliyati [4, 64–65–bet].

D.Ziyoeva kreativ iqtidorga quyidagicha ta'rif beradi; “dunyoga nostandart qarashda, nostandart fikrlashda namoyon bo'ladigan qobiliyatdir. Bunday o'quvchilar tasavvurga, ixtiroga, sezgiga boy, maxsus bilimlarni to'playdi, tengdoshlari uchun tushunarsiz va ko'pincha o'qituvchiga tushunarsizdir” [5, 15–bet].

Kreativ kompetentlik shaxsda mustaqil fikrlash sifatlari namoyon bo'lishining eng asosiy va faol shakli hisoblanadi. Barcha tariflar bir–biridan keskin farq qiliga qaramay, uning ba'zi umumiy jihatlarini ko'rsatish mumkin:

birinchidan, kreativ kompetentlik natijasi sifatida olinadigan mahsulotning sifat jihatidan yangilikka ega bo'lishi; ikkinchidan, ushbu jihatlar kreativ kompetentlikning dastlabki asoslarida mavjud bo'lmaganligi;

uchinchidan esa, har qanday kreativ kompetentlik faoliyati intellektual izlanishni taqozo etishi bilan belgilanadi.

Kreativ iqtidorli o'quvchi o'z–o'zini tasdiqlash imkoniyatini beradigan tadbirlarda qatnashishni xohlaydi, darslarda katta bilimdonlikni namoyish etadi, o'qituvchiga xalaqit beradi va shuning uchun intizomni buzuvchi sifatida qabul qilinadi. U faktlarni yodlamaydi, ma'lumotnomalardan foydalanadi, uning aqliy ishining intensivligi ma'lumotni sharhlashga, yangi g'oyalar va variantlarni ishlab chiqarishga qaratilgan. Bunday o'quvchi sabablarni topishga va ularni tushuntirishga intiladi, dunyoqarash masalalari bilan qiziqadi, tadqiqot qiladi, ko'plab original g'oyalarni ishlab chiqaradi, lekin tezda boshqalarga o'tadi [5, 55–bet].

V.Molyako kreativ iqtidor muammosini o'rganar ekan, kreativ salohiyat tizimidagi ayrim tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatdi:

qiziqishlar, ularning tizimlilik, yo'nalishi va chastotasi; izlanuvchanlik, muammoli vaziyatlarni topish va hal qilishga moyillik;

birlashtirish, analoglarni topish, qayta qurish qobiliyati;

moyillik, sezuvchanlikning kuchayishi, shuningdek, aqliy jarayonlarning dinamizmida namoyon bo'ladigan tendentsiyalar;

yangi ma'lumotlarni o'rganish tezligi; doimiy qiyoslash, qo'shib qo'yishga moyillik;

umumiy intellektning namoyon bo'lishi – tushunish, baholash tezligi va qaror qabul qilish yo'lini tanlash;

maqsadlilik, qat'iyatlilik, tizimli ish;

intuitivizm – ongsiz bashorat va qarorlarni namoyon qilish qobiliyati;

o'z strategiyasini ishlab chiqish qobiliyati [6, 75–bet].

Bir qator ilmiy ishlar va real amaliyot tahlili umumta'lim muassasalarining ijtimoiy pedagoglari va o'qituvchilari kreativ iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashga yetarli darajada tayyor emasligini isbotlaydi: ularning individual xususiyatlarini hisobga olmaydilar, o'quvchining kreativ shaxsiy rivojlanishiga hissa qo'shmaydilar.

O'qituvchilar ko'pincha kreativ iqtidorli o'quvchining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini, ularning nostandart fikrlash va xulq–atvorini, o'jarligini, modellarga amal qilishni istamasligini etarli darajada anglamaydilar. Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashni muayyan ta'lim muassasasining real sharoitlarini hisobga olgan holda tashkil etish zarur.

Kreativ qobiliyatli o'quvchilar bilan ishlashda bir qator ijtimoiy–psixologik muammolar paydo bo'lishi mumkin: ota–onalar bilan nizolar, tengdoshlar va o'qituvchilar bilan muloqot

qilish muammolari, ijtimoiy yordamni yo'qotish. Shu bois umumta'lim muassasasida kreativ iqtidorli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash, ularning individual va shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashish zarurligi to'g'risida savol tug'iladi.

Asosiy materialni taqdim etish. Ilmiy adabiyotlarda iqtidorlilik insonning ma'lum bir faoliyat sohasida sezilarli muvaffaqiyatlarga erishishga imkon beruvchi qobiliyatlarining sifat jihatidan o'ziga xos kombinatsiyasi sifatida ta'riflanadi. Mahalliy olimlarning aksariyati iqtidorning asosini qobiliyatlar – muayyan faoliyat turlarini muvaffaqiyatli bajarish uchun shart bo'lgan shaxsning individual va psixologik xususiyatlari to'plami deb hisoblashadi.

J.Renzullining inson salohiyati tushunchasiga ko'ra, iqtidor uchta xususiyatning yig'indisidir: intellektual qobiliyatlar (o'rtacha darajadan yuqori); kreativlik; qat'iyatlilik. Uning modeli bilim va qulay muhitni ham hisobga oladi [1, 86–b].

Iqtidorli o'quvchilar – bu muayyan turdagi faoliyatda yorqin yoki ajoyib yutuqlari bilan ajralib turadigan o'quvchilar.

Ijod – bu insonning samarali faoliyati bo'lib, uning natijasida yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlar yaratiladi.

R.Sternbergning fikricha, kreativlikning namoyon bo'lishi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- aql-zakovat qobiliyat sifatida;
- bilim;
- fikrlash uslubi;
- individual xususiyatlar;
- motivatsiya;
- tashqi muhit [8].

Olimlarning [4, 5, 6] ilmiy ishlarini tahlil qilish asosida biz kreativ qobiliyatni shaxsning kreativ qobiliyatlarining potentsial individual o'ziga xos xususiyati sifatida aniqlaymiz, bu muayyan faoliyatda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishish imkonini beradi (an'anaviy "o'rtacha" darajadan yuqori).

Biz kreativ qobiliyatlarni ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning sharti bo'lgan va yangi, o'ziga xos mahsulotni yaratish bilan bog'liq bo'lgan shaxsning individual va psixologik qobiliyatlari, deb hisoblaymiz.

O.Matyushkinning kreativ iqtidor tushunchasi ko'ra, ijodiy iqtidor quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga olgan integral tuzilmadir: kognitiv motivatsiya, tadqiqot va kreativ faoliyat, o'ziga xos qarorlar qabul qilish qobiliyati, bashorat qilish va oldindan ko'rish qobiliyati, ideal yaratish qobiliyati, yuqori estetik, axloqiy, intellektual baholashni ta'minlaydigan standartlar [4, 29–b].

J.Gilford kreativ qobiliyatning quyidagi asosiy parametrlarini ajratib ko'rsatdi:

- o'ziga xoslik – qo'zg'atuvchilarga nostandart tarzda javob berish qobiliyati;
- fikrning moslashuvchanligi – bir vazifadan ikkinchisiga o'tish tezligi;
- turli g'oyalarni yaratish va ishlab chiqarish qobiliyati;
- muammolarni aniqlash va shakllantirish qobiliyati,
- ma'lum tafsilotlarni qo'shish orqali idrok ob'ektini yaxshilash qobiliyati;
- muammolarni analitik va sintetik operatsiyalar orqali hal qilish qobiliyati [8, 443–b].

Bunday olimlarning [7, 8] asarlariga asoslanib, biz o'quvchilarning kreativ iqtidorlilik xususiyatlarini ajratib ko'rsatdik:

mahsuldorlik;
moslashuvchanlik;
originallik;
fikrlash tezligi;
analitiklik;
rivojlangan tasavvur va fantaziya;
kuzatuv;
stimullarga nostandart tarzda javob berish qobiliyati;
masofaviy assotsiatsiyalar,
noodatiy javoblar ishlab chiqarish;
muammolarni aniqlash va shakllantirish, ularni analitik va sintetik operatsiyalar orqali hal qilish qobiliyati;
o'zgaruvchanlik, ko'p sonli g'oyalarni yaratish qobiliyati;
ma'lum tafsilotlarni qo'shish orqali idrok ob'ektini yaxshilash qobiliyati;
yengillik (tezlik), ishlab chiqish (tasvirlarni detallashtirish), mustaqillik;
faoliyat;
mustaqillik;
qat'iyatlilik;
sezgirlik;
xavfga tayyorlik va boshqalar.

Shu bilan birga, kreativ shaxs rivojlanishining salbiy xususiyatlari ham mavjud: xudbinlik, namoyishkorlik, o'zini o'zi qadrlash, "men unday emasman" kompleksi, zaiflik, bunday o'quvchilarning boshqalar bilan o'zaro munosabatiga ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun bunday o'quvchilarning yordami va yordami zarur. Ijodiy iqtidorni aniqlash uzoq jarayon bo'lib, u o'quvchilarning fazilatlarini va xatti-harakatlarini tahlil qilishning turli usullaridan foydalangan holda kompleks yondashuvni talab qiladi:

kuzatish, biografik usul, test, so'rovnomalar, kreativ faoliyat mahsulotlarini baholash;
sifat va xulq-atvorni ekspert baholash;
maxsus sinflarga kiritish va boshqalar.

Buyuk mutafakkirlardan biri Abu Nasr Farobiyning ta'riflashicha "ijod – bilish jarayonida shunday ulug' fazilatki, inson uni egallashi uchun boshqa hamma fazilatlarini ishga solishi kerak" [5, 73–b].

Denov tumanining umumiy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan o'quvchilarning kreativ qobiliyatlari holati va ijodiy iqtidorni rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash bo'yicha o'rganishimiz o'rtacha (73,64% kishi) va past (24,55%) darajani ko'rsatdi. O'quvchilarning kreativlik darajasi (yuqori daraja – atigi 1,81%) va o'qituvchilarning kreativ qobiliyat ko'rsatkichlari, o'quvchilar ijodiyotini aniqlash va rivojlantirish shartlari, o'quvchilarning kreativ fazilatlarini rivojlantirish usullari va texnologiyalari haqida etarli darajada xabardor emasligi aniqlandi.

O'rganishlar ta'lim muassasalarida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini faollashtirish va rivojlantirishga xizmat qiladigan shart-sharoitlarni yaratish zarurligini isbotladi. Kreativ iqtidorli o'quvchilarni rivojlantirishni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashni samarali texnologiya, deb bilamiz.

O.Shpakning fikriga ko'ra, qo'llab-quvvatlash uzoq muddatli ijtimoiy-pedagogik yordamning maxsus shakli bo'lib, u o'z imkoniyatlariga tayangan holda yashirin inson zaxiralarini izlashni o'z ichiga oladi [9, 5– b].

Olimlarning ishlariga asoslanib, ijtimoiy jihatda [7, 9] qo'llab-quvvatlash huquqiy, psixologik, ijtimoiy-pedagogik, huquqiy, ijtimoiy-pedagogik, majmuini ta'minlash kontekstida ko'rib chiqilishini aniqladik.

ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-tibbiy, axborot xizmatlari, zarur hollarda turli muassasalar va tashkilotlarning boshqa mutaxassislarini jalb qilish;

ijtimoiy moslashish o'qituvchi faoliyatining ma'lum bir sohasi sifatida, unga shaxsiy yordam ko'rsatish jarayonida o'quvchi bilan o'zaro munosabatlarga qaratilgan;

o'zaro ta'sir, o'z taqdirini o'zi belgilash vaziyatlarda o'quvchilarni rivojlantirish, ta'lim va tarbiyalash uchun ijtimoiy va psixologik shart-sharoitlar yaratish sifatida.

X.Kuragini ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun shart-sharoitlarni, ularning shaxsiy o'sishi istiqbollarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan profilaktika, tarbiyalash, diagnostika va tuzatish chora-tadbirlari majmuasi sifatida belgilanadi [10].

Shunday qilib, iqtidorli o'quvchilarni, shu jumladan kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning asosiy yo'nalishlari quyidagilardir: diagnostika (individual va guruh), profilaktika, maslahat, tuzatish va rivojlantirish ishlari (individual va guruh), ta'lim faoliyati (psixologik madaniyatni shakllantirish, psixologik-pedagogik kompetentsiyani rivojlantirish ma'muriyati, ta'lim muassasalari o'qituvchilari, ota-onalar, boshqa mutaxassislar), ekspertiza (ta'lim dasturlari, loyihalari, ta'lim muhiti, mutaxassislarning kasbiy faoliyati va boshqalar).

Olimlarning ilmiy ishlarini tahlil qilish natijasida biz o'quvchining kreativ iqtidorini rivojlantirishni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashni uning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va o'zini o'zi anglashi, hayotning kreativ sub'ekti va kasbiy o'zini o'zi belgilash, uning shaxsiy rivojlanish istiqbollarini ongli ravishda rejalashtirish, ularning qobiliyatlari va iste'dodlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasida ko'ramiz.

Ijtimoiy-pedagogik yordamning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:
muddati;

xizmatlarning kompleksligi;

zarur hollarda boshqa mutaxassislarni jalb qilish,

jamoa salohiyatidan foydalanish;

shaxsning qo'llab-quvvatlashga roziligi va uning yaxshi tomonga o'zgarishlarga nisbatan faol pozitsiyasi [11, 185–b].

Shaxsning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash quyidagi xususiyatlarga ega ekanligi aniqlandi: maqsadlilik, murakkablik, uzluksizlik, vaqt davomiyligi, motivatsiya, natijani bashorat qilish.

Biz shuni ta'kidlaymizki, ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash – bu shaxsiy rivojlanish, ta'lim, ijtimoiylashuv, o'zini o'zi anglash va o'z taqdirini o'zi belgilash vazifalarini hal qilishda shaxsiy qo'llab-quvvatlashning kompleks texnologiyasi. Shu bilan birga, ijtimoiy pedagog nafaqat diagnostika, maslahat, loyihalash, ishlab chiqish usullariga, balki turli vaziyatlarni tahlil qilish, faoliyatni rejalashtirish va o'quv jarayonining barcha ishtirokchilari bilan hamkorlik

qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. o'quvchining muvaffaqiyatli o'zini o'zi anglashi, uning qobiliyatlari va iste'dodlarini rivojlantirish.

Kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning tarkibiy elementlari quyidagilardir:

maqsad va vazifa;

faoliyat yo'nalishlari va mazmuni;

ijtimoiy pedagoglar, o'qituvchilar, psixologlar, ota-onalar va boshqa mutaxassislarining o'zaro munosabatlari usullari;

bosqichma-bosqich amalga oshirish;

natijaning samaradorligi mezonlari [5, 185-b].

Ta'lim muassasasida kreativ iqtidorli o'quvchilarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning asosiy maqsadi ularning ijodiy rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishi, qiziqishlarini qondirish, kreativ salohiyat, ijtimoiy tajribani kengaytirish, turli faoliyatda faol bo'lish, jamiyatda muvaffaqiyatli ijtimoiylashish va o'zini kreativ amalga oshirish, bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni muvaffaqiyatli o'rganish va qo'llash imkonini beradigan mavzu pozitsiyasini shakllantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishdan iborat bo'lishi kerak.

O'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini va ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashni hisobga olgan holda, ijtimoiy pedagog vazifalar va qo'llab-quvvatlash mazmunini ishlab chiqadi, ularning bajarilishini nazorat qiladi, kerak bo'lganda tuzatadi, nazorat qiladi va baholaydi.

Kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash vazifasini belgilaymiz:

kreativ qobiliyatli o'quvchilarni aniqlash; ularning ijtimoiy mavqeini, ularning xulq-atvoriga jamiyatning ta'sirini o'rganish;

o'quvchilarning turmush sharoitini, tarbiyasini, rivojlanishini o'rganish, ularning ehtiyojlarini baholash;

o'quvchilarning qiziqishlari, moyilliklari, qobiliyatlarini aniqlash;

o'quvchilar huquq va manfaatlarini himoya qilish;

individual kreativ qobiliyatlarni amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish, o'quvchining ijodiy shaxsiy resurslarini faollashtirish, ularning keyingi rivojlanishiga ko'maklashish;

guruh ishlarida ishtirok etish; muhim hayotiy ko'nikmalarni, tanqidiy fikrlashni, ijtimoiy va ijobiy qiymat yo'nalishlarini rivojlantirish;

sinfda, ta'lim muassasasida qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish;

tengdoshlar, o'qituvchilar, ota-onalar bilan munosabatlarni o'rnatishga yordam berish;

pedagog xodimlarning ijtimoiy-pedagogik ta'lim mazmuni va shakllarini, o'quvchilarning ijtimoiy muhitini optimallashtirish, ularning psixologik-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishni ta'minlash;

ota-onalar bilan tarbiyaviy ishlarni olib borish;

o'quvchilar kreativ iqtidorini ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning dolzarb masalalarini hal etishda ta'lim muassasasi, oilalar va hududiy mahalliy hamjamiyatlar, ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi hamkorlikni amalga oshirish.

Kreativ iqtidorli o'quvchilar bilan mashg'ulotlar quyidagi tamoyillarga asoslanishi kerak:

ta'limni individuallashtirish va tabaqalashtirish;
tanlash erkinligi, o'quvchilarning mustaqilligi;
shaxsiy rivojlanish uchun turli xil imkoniyatlar;
sinfdan tashqari mashg'ulotlarning roli ortib bormoqda [10, 25–b].

Kreativ iqtidorli o'quvchiga ijtimoiy–pedagogik yordam ko'rsatishda qo'llab–quvvatlash dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish kerak, unda quyidagilar bo'lishi mumkin:

nazariy asoslash va amalga oshirishning yakuniy natijasi;
texnologik xarita, bu erda qo'llab–quvvatlashning bosqichma–bosqich tavsifi aniqlanadi;

natijani aniqlash.

Bunday o'quvchilarni ijtimoiy–pedagogik qo'llab–quvvatlashni amalga oshirishda quyidagi model asos sifatida ishlatilishi mumkin:

kreativ iqtidorli o'quvchilarning shaxsiyatini shakllantirish va rivojlantirish jarayonini qo'llab–quvvatlash (o'quvchilar qiziqishlari, qobiliyatlarini aniqlash va ularni rivojlantirish; kreativ fazilatlar va qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradigan sharoitlar, o'quvchilarning mustaqilligini shakllantirish, ijtimoiy voqelikka moslashish qobiliyati va boshqalar);

o'quvchining shakllanishi va rivojlanishi muhitini qo'llab–quvvatlash;

o'quvchini ijtimoiy–huquqiy himoya qilish (atrof–muhit ta'sirini tartibga solish, o'quvchining shaxsini rivojlantirish jarayonining o'zi, ushbu toifadagi o'quvchilar muammolarining oldini olish).

Shunday qilib, kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy–pedagogik qo'llab–quvvatlash murakkab jarayon bo'lib, unda o'quvchilar, muassasaning ijtimoiy pedagogi, psixolog, o'qituvchilar, ota–onalar, o'quv jarayonining boshqa ishtirokchilari, maktabdan tashqari ta'lim muassasalarining mutaxassisleri ishtirok etadilar.

Olimlar[6, 10] tadqiqotlari asosida va kreativ iqtidorli o'quvchilarni qo'llab–quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy–psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, biz bunday o'quvchilarni ijtimoiy–pedagogik qo'llab–quvvatlash bosqichlarini aniqlaymiz. quyidagicha bo'lishi mumkin.

Birinchi bosqich – tayyorgarlik:

iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning axborot–uslubiy ta'minotini takomillashtirish (asosiy davlat me'yoriy hujjatlarni, muammo bo'yicha adabiyotlarni o'rganish; ma'lumotlarni to'plash; iqtidorli o'quvchilarni topish algoritmini ishlab chiqish);

o'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini tahlil qilish; ushbu o'quvchilar bilan ishlash dasturini ishlab chiqish;

o'quvchilarning iqtidorligini diagnostikasi;

iqtidorli o'quvchilarning ma'lumotlar bankini yaratish;

dasturni amalga oshirish uchun o'qituvchilarni tayyorlash).

Ikkinchi bosqich amaliy:

dasturni amalga oshirish va iqtidorli o'quvchilarni (shu jumladan, kreativ qobiliyatli) rivojlantirish uchun tashkiliy ijtimoiy–pedagogik va psixologik shart–sharoitlarni ta'minlash.

Uchinchi bosqich – umumiy:

iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning ishlab chiqilgan modeli samaradorligini baholash, kreativ qobiliyatli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish masalalari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashni quyidagi sxema bo'yicha rejalashtirish mumkin:

pedagogik-psixologik diagnostika iqtidorli o'quvchilarning ma'lumotlar bankini yaratish qo'llab-quvvatlash dasturlarini yaratish dasturlarni amalga oshirish qo'llab-quvvatlash natijalarini tahlil qilish va baholash.

Birinchi bosqichda kompleks psixodiagnostika muhim ahamiyatga ega – o'quvchilarni diagnostika qilishning zamonaviy texnologiyalari tizimi (kognitiv aqliy jarayonlarni, intellektual rivojlanish va kreativ qobiliyat va fazilatlarini aniqlash; shaxsiy xususiyatlar, o'quvchining rivojlanishini kuzatish, ta'lim faoliyati va xatti-harakatlarini kuzatish; tahlil qilish), o'quvchilarning kreativ faoliyati mahsulotlari, individual buzilishlar tashxisi natijalariga ko'ra o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini qayd etish va boshqalar), o'quvchi ta'limining turli bosqichlarida o'qituvchilar va ota-onalarning diagnostikasi.

Ta'lim muassasalarida iqtidorli o'quvchilar, jumladan, kreativ iqtidorli o'quvchilar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasi yaratish; kreativ qobiliyatlarni yanada rivojlantirish, o'quvchining kreativ resurslarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish, o'quvchilarning ijodiy rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirish uchun guruh va individual rivojlanish faoliyatining rivojlanish dasturlari ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning muhim yo'nalishi – o'qituvchilarning psixologik-pedagogik kompetentsiyasini ta'minlash, ularni ta'lim mazmuni va shakllarini optimallashtirish (o'quvchining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ta'lim sifatini monitoring qilish, iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash tizimini baholash), o'qituvchilarning malakasini aniqlash, shaxsning kreativ rivojlanishi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha tavsiyalar, o'zaro hamkorlikda hamkorlik, kreativ iqtidorni rivojlantirish muammolari bo'yicha uslubiy yordam va maslahat, o'quvchining kreativ qobiliyatini rivojlantirish vositasi sifatida darsni takomillashtirish.

Qo'llab-quvvatlash natijalarini nazorat qilish, tahlil qilish va baholash har bir bosqichda amalga oshiriladi.

Ko'rsatilgan bosqichlar o'zaro bog'langan bo'lib, faoliyat shakllari, usullari va vositalarini ko'p vektorli tanlashni belgilaydi. Ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning mazmun-mohiyatini tashkiliy-tashkiliy ta'minlash me'yoriy-huquqiy hujjatlar, o'quvchining kreativ iqtidorini qo'llab-quvvatlash muammosi bo'yicha olimlarning fikr-mulohazalari, o'quvchilar, ota-onalar, o'zaro hamkorlikda tizimlilik, birlik, o'zaro bog'liqlik, sheriklik tamoyillarini hisobga olgan holda pedagogik xodimlarning imkoniyatlari va uning atrofidagi muhit; faoliyat mazmuni va texnologiyalarining o'zaro bog'liqligi, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni, o'quvchilarning manfaatlari, talab va ehtiyojlarini hisobga olgan holda belgilaymiz.

Muammoning ilmiy tahlili shuni ta'kidlashga imkon beradiki, ko'pchilik tadqiqotchilar ijtimoiy-pedagogik yordam mazmunini ta'lim faoliyati bilan bog'laydilar, tarbiyalash, o'quvchining rivojlanishi, shaxslararo munosabatlarni muvaffaqiyatli qurish, kreativ o'zini o'zi anglash va muvaffaqiyatli faoliyatda o'z taqdirini o'zi belgilash, o'quvchilarning ehtiyojlari va manfaatlarini qondirish, maktabda o'rganish bilan bog'liq sheriklik munosabatlari o'quvchining moslashishiga yordam beradi.

Mazmunni ana shunday keng talqin qilishdan kelib chiqib, shaxsning kreativ rivojlanishi va o'zini-o'zi rivojlantirishi, uning manfaatlarini, ehtiyojlarini qondirishi, bilim olish huquqini ro'yobga chiqarishi, kreativ rivojlanishi, o'z-o'zini anglashi, o'z taqdirini o'zi belgilash va rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish zarur, deb hisoblaymiz.

Pedagogik sharoitlar bilan bog'liq masalalar bo'yicha bir qator tadqiqotlar mazmuniga asoslanib, biz ularni mutaxassislar tomonidan ataylab yaratilgan va eng samarali oqimni ta'minlashi kerak bo'lganlar deb belgilaymiz.

Kreativ iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha ilmiy ishlarni tahlil qilish natijasida va tadqiqotimiz natijalarini hisobga olgan holda biz bunday o'quvchilarni samarali ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning quyidagi asosiy shartlarini aniqladik:

mazmun, shakllarni boyitish. kreativ iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash usullari va usullari;

o'quvchilarning kreativ iste'dodini rivojlantirish va ularni muvaffaqiyatli moslashtirish va ijtimoiylashtirish maqsadida o'qituvchilar bilan ijtimoiy pedagogning faoliyatini muvofiqlashtirish;

ijtimoiy pedagog tomonidan alohida ishni yuritish jarayonida ma'lum bir maktab o'quvchisining kreativ qobiliyatlarini tuzatish;

ijtimoiy pedagogning o'quvchilarning ota-onalari bilan o'zaro hamkorligi.

Birinchi shartni amalga oshirish uchun biz o'quvchilar bilan ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha faoliyatni boyitishning quyidagi asosiy shakllari va usullarini ajratib ko'rsatamiz:

mustaqil ishlarga ko'proq ahamiyat berish; kreativ muammolarni hal qilish;

tadqiqot faoliyati;

laboratoriya ishlari;

tajribalar;

biznes suhbatlari;

davra stollari;

seminarlar;

musobaqalar;

rivojlanish guruhlarini;

kreativ treninglar.

Muvaffaqiyatli o'quv va ijodiy faoliyatga hissa qo'shadigan kreativ shaxsning dunyoqarash pozitsiyalarini shakllantirish uchun o'quvchilarni to'garaklar, studiyalar, seksiyalar, fakultatsiyalar, badiiy havaskorlik jamoalarining kreativ hisobotlari, maktab va o'quvchilarning ijodiy ishlari bo'yicha shaxsiy ko'rgazmalarini tashkil etish tavsiya etiladi.

O'qituvchining alohida ishni olib borish jarayonida ma'lum bir maktab o'quvchisining kreativ iqtidorini tuzatishi shundan iboratki, kreativ qobiliyatli o'quvchiga hamrohlik qilishda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, nafaqat kreativ qobiliyat va fazilatlar, shuningdek, shaxsiyat rivojlanishidagi muvaffaqiyatsiz aloqalarni tuzatishning keyingi rivojlanishiga yordam berish kerak. Binobarin, o'quvchilarning individual maslahatlar berish, muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv uchun sharoit yaratish, qobiliyatlarini, ijodkorligini ochish va rivojlantirishga, kreativ salohiyatni rivojlantirish uchun bo'sh vaqtini tashkil etishga ko'maklashuvchi ta'lim muhitini loyihalash va amalga oshirish zarur.

O'qituvchining kreativ iqtidorli o'quvchilarning ota-onalari bilan o'zaro hamkorligi ma'rifiy ishlar va quyidagi masalalar bo'yicha maslahatlar berishdan iborat:

o'quvchining moyilligi, qiziqishlari, qobiliyatlari, iste'dodlarini erta aniqlash va qo'llab-quvvatlash;

ta'lim, tarbiya muammolari, o'quvchilarning qiyinchiliklari;

ijodiy faoliyat, o'yinlar, viktorinalar, krossvordlarni echish va tuzish, tanlash erkinligini ta'minlash orqali o'quvchilar ijodiyotini rivojlantirishni rag'batlantirish;

ijodiy g'oyalarni amalga oshirish, qiziquvchanlik, zukkolik, aql-zakovatni rivojlantirish uchun sharoit yaratish;

rivojlanish muhitini yaratish;

qulay mikroiklimni, ishonchli munosabatlarni ta'minlash;

kreativ fazilatlarni rivojlantirish va o'quvchining shaxsiyatini rivojlantirishdagi zaif aloqalarni tuzatish uchun oila resurslarini safarbar qilish;

xatti-harakatlarning salbiy ko'rinishlarini kamaytirish.

Xulosa. Kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning ijodiy salohiyatini faollashtirish va rivojlantirish, ularning jamiyatda muvaffaqiyatli o'zini-o'zi ro'yobga chiqarishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlaydi. Kreativ iqtidorli o'quvchilarni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi barqaror emas, u har bir aniq holatda atrof-muhitga, yashash sharoitlariga qarab o'zgarishi mumkin.

Tadqiqot natijalari o'rganilayotgan muammoning barcha tomonlarini hal qilishni tugatmaydi. Ijtimoiy pedagoglarning kreativ qobiliyatli o'quvchilar bilan ishlashga kasbiy tayyorgarligini shakllantirish keyingi tadqiqotlarda istiqbolli bo'lishi mumkin.

Литература/Адабиётлар/ References:

8. Renzulli J. S. The three-ring conception of giftedness : A developmental model for promoting creative productivity / In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness*, 2005. – Pp. 246–279. – New York : Cambridge University Press.
9. Монкс Ф., Ипенбург И. Одаренные дети [Текст] / Ф. Монкс, И. Ипенбург. – Когито-Центр, 2014. – 132 с
10. Роджерс К. Клиенто-центрированная терапия [Текст] : пер. с англ. / К. Роджерс. – М. : Рефлбук. – К. : Ваклер, 1997. – 320 с.
11. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29–33.
12. Зиёева Д.К. Талабаларда креатив тафаккурни шакллантиришнинг педагогик асослари// Педагогические и лингвopsихологические особенности развития, формирования и становления личности врача, сборник тезисов Международной конференции, Самарканд, 2021 г. 198– 199 стр.
13. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Социс-Прес. 2004. № 6. С. 5–9
14. Sternberg R.J. Creativity from Start to Finish: A «Straight-A» Model of Creative Process and Its Relation to Intelligence // *Journal of Creative Behavior*. 2020. Vol. 54. № 2. P. 229—241. DOI:10.1002/jocb.223
15. Guilford J.P. Creativity / *American Psychologist*. 1950. №5. 5.

16. Шпак О. Соціально–педагогічний супровід у системі адаптації молодого вчителя. Молодь і ринок. 2005. №5 (15). С. 5–10.
17. Курагина Г.С. Социально–педагогическое сопровождение подростка из многодетной семьи: Автореф. дис. на соиск. уч. степ. кандидата пед. наук. – СПб, 2005
18. Шульга Е.Н. Философия креативности: важнейшие веки изучения творчества // Философия творчества. Ежегодник. М., 2016. Вып. 2.
19. Кузнецова М.А. Творчество как социокультурный феномен // Вестник Ярославского гос.ун-та им. П.Г.Демидова. Сер. Гуманит. науки. 2011. No1(15).
Электронная версия: www.culturalnet.ru/main/getfile/2510

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).